

1. DLACZEGO WŁAŚNIE PODLASIE ?...

Województwo podlaskie jest położone w południowo - wschodniej części Polski, jest to szóste pod względem wielkości województwo w Polsce - 20 000 km². Podlasie wyróżnia się na tle kraju naturalnymi walorami przyrodniczymi. Występuje tu duży stopień lesistości - 29,2%; znaczny udział użytków zielonych - 19,8%; terenów bagiennych - 3,0%; oraz wód - 3,0%. Przyroda jest w niewielkim stopniu zmieniona przez człowieka. Dzięki małej ingerencji ludzkiej zachowały się tutaj duże kompleksy leśne - Puszcze: Białowieska, Knyszyńska, Augustowska, i Kurpiowska. To właśnie tu na Podlasiu zachowały się najbardziej naturalne w Europie Środkowej Bagna Biebrzańskie, malownicze krajobrazy Suwalszczyzny, oraz rzadko spotykane gdzie indziej ostoje zwierząt np. żubra.

Rys.1. Położenie PKPK w Polsce

Rys.2. Granice PKPK w woj. podlaskim

1.1 Klimat

Województwo podlaskie jest najzimniejszym po górach regionem Polski. Zimy są tu srogie i długie ok. 90 dni, przedwiośnie mija szybko, a lata są bardzo gorące i krótkie. Roczna suma opadów na Podlasiu wynosi ok. 700mm, a średnia roczna temperatura w rejonie Suwałk wynosi 6°C.

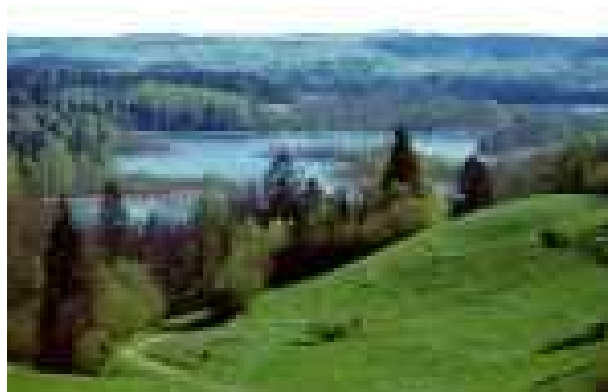

Fot.1. Zima w woj. podlaskim

źródło internet

1.2 Ukształtowanie terenu

Nasuujące się z północy kilkakrotnie lodowce były przyczyną ukształtowania się podłoża Podlasia. Północna część województwa została ukształtowana podczas ostatniego zlodowacenia bałtyckiego, dlatego na tym terenie występują liczne jeziora i pagórki. W północnej części województwa występują największe wzniesienia tego terenu, osiągające prawie 300 m n.p.m..

Fot.2. Ukształtowanie terenu Podlasia

źródło internet

1.3 Wody

W województwie podlaskim występuje wiele bardzo malowniczych rzek m. in. Bug, Narew, Biebrza, Czarna Hańcza. Roczna amplituda wahań poziomu wód jest w tych rzekach duża, z maksimum przypadająca na przełom marca i kwietnia. To właśnie tu w Dolinie Biebrzy zachowały się najbardziej naturalne w Europie bagna. Narew jest rzeką jakiej nie spotka się nigdzie indziej w Europie, jest typem rzeki anastomozującej czyli wielokorytowej. W północnej części Podlasia występują liczne jeziora. W Suwalskim Parku Krajobrazowym znajduje się najgłębsze jezioro nizinne Europy - jezioro Hańcza 111 m głębokości. Północno - wschodnia część Polski charakteryzuje się występowaniem największej w kraju powierzchni torfowisk. W dolinach rzek występują torfowiska niskie, niewiele jest torfowisk wysokich.

Co warto zobaczyć na Podlasiu?...

- zapewne warto jest bliżej poznać Parki znajdujące się w województwie podlaskim, a jest ich aż 7 m.in.:
  - Białowiecki Park Narodowy
  - Narwiański Park Narodowy
  - Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej
  - Wigierski Park Narodowy
  - Biebrzański Park Narodowy
  - Suwalski Park Narodowy
  - Łomżyński Park Narodowy Doliny Narwi

Białowiecki Park Narodowy

- jest to najstarszy park narodowy w Polsce. Swoją ochroną obejmuje część Puszczy Białowieckiej. To właśnie w Puszczy Białowieckiej występuje najważniejsza ostoja żubra

Wigierski Park Narodowy

- park swym zasięgiem obejmuje kilkadziesiąt jezior, największym z nich jest jezioro Wigry. Wigry to ojczyzna licznie występujących bobrów.

Biebrzański Park Narodowy

- jest to największy park narodowy w Polsce. Swoją ochroną obejmuje niemal całą Dolinę Biebrzy. Obejmuje swoim zasięgiem największe w Europie Środkowej bagna i torfowiska niskie o unikalnej faunie i florze.

Narwiański Park Narodowy

- obejmuje dolinę Narwi, gdzie rzeka płynie wieloma korytami. Dolina Narwi to jedna z największych ostoi ptaków wodno - błotnych w Polsce.

Parki województwa podlaskiego

Suwalski Park Krajobrazowy

- jest to najstarszy park krajobrazowy w Polsce - najbardziej malowniczy i ciekawy park w kraju. Liczne występowanie lasów, jezior, rzek, pól i łąk charakteryzuje jego odrębność.

Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej

- największy park krajobrazowy w Polsce. Swym zasięgiem obejmuje Puszcę Knyszyńską. Charakteryzuje się różnorodnością szaty roślinnej i zwierzęcej.

Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi

- park swoim zasięgiem obejmuje dolinę Narwi. Charakteryzuje się malowniczymi wzniesieniami strefy krawędziowej, sięgającej 40 - 50 m nad poziom rzeki.

Rys.3. Parki województwa podlaskiego - notka

opracowanie własne

- na Podlasiu znajdują się obszary Chronione Natura 2000

Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 to obszary o najcenniejszych walorach przyrodniczych i najbardziej reprezentatywnych dla naszego kontynentu ekosystemach, położone w granicach Unii Europejskiej.

Celem Natura 2000 jest ochrona siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory. Objęte są ochroną gatunki roślin i zwierząt które są zagrożone wyginięciem. W województwie podlaskim w sumie jest wyznaczonych 18 obszarów Sieci Natura 2000, na których występują rzadkie gatunki fauny i flory.

- ponadto do ciekawych obiektów przyrodniczych zaliczamy m.in.:
  - obszary chronionego krajobrazu
  - leśne kompleksy promocyjne
  - użytki ekologiczne
  - zespoły przyrodniczo - krajobrazowe
  - stanowiska dokumentacyjne
- pomniki przyrody są to pojedyncze twory przyrody ożywionej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości naukowej, kulturowej, historyczno - naukowej objęte ochroną prawną. Na terenie całego kraju jest w sumie 22000 pomników przyrody, z czego ok. 10% znajduje się na Podlasiu - 2038 sztuk, połowa ich leży w Puszczy Białowieskiej.

Jednym z najbardziej okazałych i ciekawych pomników jest drzewo Dąb „Bartny” (43 m wysokości, 200 m średnicy i liczy 600 lat). Najbardziej liczebną grupę pomników woj. podlaskiego stanowią pojedyncze drzewa (1761). Do innych pomników zaliczamy aleje (38), głązy narzutowe (112), kem i kolonia mewy.

Lista kandydatów na drzewa pomnikowe jest otwarta, wiele okazałych drzew czeka na zarejestrowanie.

Najstarsze drzewo pomnikowe Puszczy Knyszyńskiej to okazały dąb szypułkowy z okolic Dworzyńska, liczący sobie w przeliczeniu 460 lat. Monstrualnymi kształtami zachwyca również inny egzemplarz, a mianowicie lipa drobnolistna z miejscowości Suchy Hrud. Zdumienie budzi jej obwód, który przekracza 7 metrów.

Fot.3. Pomnik przyrody - lipa drobnolistna fot. z archiwum pkpk

1.4 Może coś o ciekawych miejscowościach?...

Zapewne taką miejscowością jest Supraśl, jako jedyny ośrodek miejski, siedziba władz administracyjnych miejsko-gminnych, znalazł się bezpośrednio w granicach Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej. Nic więc dziwnego, że właśnie tu ulokowano Zarząd Parku (dziś Dyrekcję PKPK).

Supraśl jest niewielką miejscowością, liczącą niespełna 5 tysięcy mieszkańców. Położony malowniczo wśród lasów, pozbawiony przemysłu, posiadający specyficzny mikroklimat, złoża borowin, w pobliżu czyste wody rzeki Supraśl oraz bogatą historię i liczne zabytki, upatruje swoją przyszłość w rozwoju turystyki, wypoczynku i uruchomienie uzdrowiska. Pod tym kątem poczyniono szereg inwestycji. Wybudowany został kolektor tłoczący ścieki Supraśla do oczyszczalni w Białymstoku, założono kanalizację sanitarną, doprowadzono gaz do Supraśla i przyległych wsi.

Supraśl posiada tradycje letniskowe sięgające jeszcze okresu międzywojennego, gdzie mimo rozwijającego się przemysłu włókienniczego istniały pensjonaty, sanatorium przeciwgruźlicze, park leśny z pawilonem, korty tenisowe, kręgielnia, stadion, ośrodek narciarski i saneczkarski oraz dobrze urządzone kąpielisko.

Początek Supraśla to 1501 r., kiedy osiedlili się tutaj bazylianie. Zostali oni sprowadzeni przez Aleksandra Chodkiewicza w 1498 r. najpierw do Gródka. Dwa lata później przenieśli się na uroczysko "Hruda", położone pomiędzy rzeczkami (dziś strumieniami) Brzozówką i Grabówką. Miejsce to całkowicie odpowiadało braciom zakonnym, którym pustelnicza reguła nakazywała życie z dala od zgiełku miejskiego i cywilizacji - Gródek był dla nich za bardzo hałaśliwy. Już w

1501 r. została wyświęcona drewniana cerkiew pod wezwaniem św. Jana Ewangelisty (później spłonęła), obok której powstały zabudowania klasztorne. W dwa lata później zaczęto wznosić gotycką cerkiew obronną, której fundatorami byli Aleksander Chodkiewicz i metropolita kijowski Józef Sołtan. W 1601 r. suprascy bazylianie przyjęli unię brzeską. W tym okresie powstał - zachowany do dziś - kompleks budynków klasztornych wokół cerkwi, w którym głównym elementem był pałac archimandrytów. Wzniesiony on został w latach 1635-85 w stylu manierystycznym, na planie prostokąta. Do pałacu od strony południowej przylegają budynki klasztorne jednopiętrowe, o układzie korytarzowym, okalające dziedziniec. Od strony zachodniej znajduje się brama klasztorna z 1795 r. o wystroju barokowo-rokokowym, a za nią jednopiętrowy budynek klasztorny z XVIII stulecia, zamykający dziedziniec od strony północno-zachodniej. Do niego przylega wybudowana w latach 1889-1890 cerkiew pod wezwaniem św. Jana Ewangelisty, z częściową ornamentyką w stylu neoromańskim. Od strony południowej rozciągał się wspaniały park przyklasztorny, łączący w sobie elementy ogrodów włoskich, angielskich i francuskich, zamknięty od południa stawami rybnymi. Na terenie tym znajdują się ruiny katakumb, które są pozostałością cerkwi grzebalnej, pw. Zmartwychwstania Chrystusa wzniesionej w XVI wieku z muru pruskiego. Rozebrano ją w XIX w., gdyż groziła zawaleniem. Obok znajduje się dawny dom ogrodnika klasztornego (XVIII w.), kryty dachem polskim łamanym. Później mieściły się w nim kolejno karczma i urząd pocztowy. Cały ten teren i zabudowania należały do kompleksu klasztornego. Bazylianie zapisali się wspaniale w kulturze polskiej XVIII wieku. Z założonej przez nich w 1695 r. drukarni wychodziły utwory o charakterze religijnym i świeckim, drukowane w języku polskim, starocerkiewnoślowiackim i łańskim. Klasztor posiadał również wspaniałą bibliotekę, w której znajdował się m.in. słynny dziś na całym świecie „Kodeks Supraski” z XI w.

Po III rozbiórce Rzeczypospolitej stopniowo następował zmierzch świetności zakonu Bazylianów. Majątek klasztoru skonfiskowano, zlikwidowano drukarnię. Wraz z przyłączeniem obwodu białostockiego do Cesarstwa Rosyjskiego w 1807 r. wyprowadzono z Supraśla siedzibę biskupstwa unickiego, która znajdowała się tu od 1798 r. W 1839 r. nastąpiła ostateczna kasata unii brzeskiej przez władze rosyjskie, a w klasztorze osadzono zakon prawosławny, który był tu do 1915 r.

Po I wojnie światowej klasztor przeszedł pod Zarząd Dóbr Państwowych. Od 1923 r. miała tu swoją siedzibę szkoła rolnicza. Od 1930 r. budynki poklasztorne wydzierżawiła Kuria Metropolii Wileńskiej, a w 1935 r. przybyli tu księża salezjanie. W latach 1939-1941 stacjonujące w klasztorze wojska sowieckie dokonały całkowitej dewastacji wnętrza pobazyliackiej świątyni. Działa zniszczenia dopełniły wycofujące się wojska niemieckie, wysadzając ją w powietrze w lipcu 1944 r.

Po II wojnie światowej dobra i zabudowania pobazyliańskie stały się własnością Skarbu Państwa. W latach pięćdziesiątych rozpoczęło tu działanie Technikum Mechanizacji Rolnictwa. Obecnie zabudowania klasztorne należą do parafii prawosławnej. W 1984 r. Kościół prawosławny przystąpił do odbudowy Świątyni Zwiastowania NMP.

Okres przelomowy w dziejach Supraśla to lata po klęsce powstania listopadowego. Jedną z restrykcji popowstaniowych było wprowadzenie wysokich opłat celnych na granicy Królestwa Polskiego z Rosją, co spowodowało zamknięcie wielu zakładów włókienniczych, odciętych od rynku zbytu. Supraśl znalazł się w granicach Cesarstwa. Wykorzystało to wielu przemysłowców ze Zgierza czy Łodzi, przenosząc tu swoje fabryki.

W 1833 r. przybył do Supraśla Wilhelm Fryderyk Zachert, który bezterminowo wydzierżawił, a następnie kupił od rządu rosyjskiego, rozległe dobra pobazyliańskie wraz z pałacem archimandrytów oraz częścią budynków klasztornych, w których umieścić fabrykę włókienniczą. Po Zachercie przybyli do Supraśla inni przemysłowcy, m.in. Buchholtz, Alt, Aunert i Reich. Z małej osady przyklasztornej, liczącej na początku XIX wieku około 100 mieszkańców Supraśl przekształcił się w ciągu niespełna 20 lat w duży ośrodek przemysłowy, liczący 400 domów i ponad 3000 mieszkańców. Miasto uzyskało nowoczesny układ urbanistyczny oraz jeden z pierwszych parków miejskich. Począwszy od lat sześćdziesiątych XIX w. dynamika rozwoju przemysłu w miasteczku spadła i z czasem palmę pierwszeństwa przejął Białystok, znajdujący się na szlaku kolei warszawsko-petersburskiej.

Dzieje Supraśla jako ośrodka przemysłowego zakończyły się w 1944 r. wysadzeniem przez wycofujące się wojska niemieckie prawie wszystkich fabryk. Pamiątką po tych czasach jest przemysłany układ urbanistyczny miasta oraz szereg zabytków.

1.5 Siedziba Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej

Siedziba Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej znajduje się w Supraślu. Mieści się ona w zabytkowym obiekcie, zrekonstruowanym w latach 1989-1990, zwanym „Dworkiem Jaworowskiego”, „Dworkiem Zachertów” lub najczęściej „Białym Dworkiem”.

Fot.3. Siedziba Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej - „Biały Dworek”
fotografia własna

Pierwotnie budynek ten został wzniesiony przez biskupa unickiego Leona Jaworowskiego, stanowiąc część słynnego supraskiego monasteru. W latach trzydziestych XIX wieku dworek, podobnie jak większa część dóbr klasztornych zostaje wydzierżawiony przez Wilhelma Fryderyka Zacherta - prekursora przemysłu włókienniczego w Supraślu. W rękach tej fabrykanckiej rodziny obiekt pozostaje do wybuchu II wojny światowej. W okresie powojennym dworek przynależy do szkoły rolniczej, a od grudnia 1990 roku funkcjonuje tu Zarząd Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej.

Oprócz pomieszczeń administracyjnych we wnętrzach urządzono akcent muzealny, chętnie odwiedzany przez wycieczki szkolne, jak i turystów indywidualnych. Frekwencja wynosi około 4000 osób rocznie.

Walory przyrodnicze Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej oraz historia i ludzie, związani z tym obszarem zdecydowały o charakterze wystaw. U wejścia do „Białego Dworku” wita nas drewniana rzeźba, poświęcona pierwszemu wielkiemu pasjonatowi Puszczy Knyszyńskiej - Profesorowi Witoldowi Sławińskiemu, którego motto życiowe brzmiało:

„Gdyż pragnę pracować na umiłowanym przeze mnie terenie”.

Witold Sławiński urodził się 27 kwietnia 1888 r. w majątku rodzowym Kiena Sławińska koło Wilna. Szkołę Realną w Wilnie ukończył w 1906 r., później na Politechnice Lwowskiej w 1911 r. otrzymał tytuł inżyniera rolnika. Zauroczony przyrodą wstąpił na Wydział Leśny Akademii Rolniczej, studiując jednocześnie przyrodoznawstwo na Uniwersytecie w Moskwie. Potem dokształcał się jeszcze w dziedzinie gorzelnictwa i fermentacji we Lwowie. W latach 1919-1923 wyjechał na dalsze studia do Francji, gdzie zajmował się mikrobiologią techniczną i fitosocjologią roślin. Po trzech latach powrócił do kraju, obejmując

stanowisko adiunkta w Katedrze Systematyki i Socjologii Roślin Uniwersytetu Poznańskiego - tu otrzymał tytuł doktora filozofii. W 1928 r. ponownie powrócił do Sorbony i z jej ramienia podjął studia dokształcające w Grenobl, Monachium, Algierze i Torino. Specjalizując się w mikrobiologii technicznej i fitosocjologii odbył w ramach badań naukowych podróże do Włoch, Austrii, Niemiec oraz Algierii, Maroka, Tunisu, Senegalu i Konga. W latach 1937-39 był docentem w Katedrze Botaniki Stosowanej na Politechnice Warszawskiej, a w czasie okupacji wykładowcą w Państwowej Wyższej Szkole Technicznej w Warszawie. Po wyzwoleniu pracował na Politechnice Poznańskiej, potem objął Katedrę Botaniki i Fizjologii Roślin na Wydziale Rolnym Uniwersytetu M.C. Skłodowskiej w Lublinie w stopniu profesora zwyczajnego, będąc tam również wykładowcą. 1 sierpnia 1950 r. przeniósł się z Lublina do nowo otwartej Akademii Medycznej w Białymstoku, obejmując Katedrę Biologii i zachowując nadal wykłady na Politechnice Warszawskiej. 14 grudnia 1950 r. został mianowany „profesorem zwyczajnym w Katedrze Biologii Akademii Medycznej w Białymstoku”. Był członkiem wielu towarzystw naukowych. Napisał 78 prac naukowych. Od lat pięćdziesiątych był trwale związany z Supraślem, interesował go specyficzny mikroklimat, okoliczna flora oraz historia miasta, a zwłaszcza klasztoru. Był inicjatorem zorganizowania w Supraślu uzdrowiska, zaś w okolicach Michałowa odkrył złoża wysokiej klasy borowiny. Zmarł 4 września 1962 r. Zgodnie z jego wolą pochowano go w „niemalowanej trumnie” na cmentarzu w Supraślu.

2. *Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej*

2.1 Trochę historii

Współczesna Puszcza Knyszyńska jest pozostałością po kilku historycznych kompleksach puszczańskich. Ich zasiedlenie nastąpiło bardzo powoli. Długo był to teren pogranicza, na którym ścierały się wpływy polskie, ruskie litewskie, jaćwieskie i krzyżackie. Przyspieszenie kolonizacji puszczy w XVI-XVIII w. doprowadziło do znacznego skurczenia się powierzchni leśnej na rzecz terenów rolniczych. Wówczas ukształtował się w przybliżeniu zasięg dzisiejszej Puszczy Knyszyńskiej. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, w granicach administracyjnych kraju znalazły się wszystkie puszcze, a które rozciągnięto wspólną nazwą Puszczy Knyszyńskiej.

Przez długie wieki głównym bogactwem lasów puszczańskich była zwierzyna łowna i produkty bartnictwa. Pozyskanie drewna odbywało się w niewielkim zakresie, który umożliwiał naturalne odnawianie się puszczańskich zasobów. Istotne zmiany przyniósł dopiero wiek XIX, kiedy wraz ze wzmożoną eksploatacją lasów pojawiła się konieczność prowadzenia gospodarki leśnej opartej między innymi na sztucznych zalesieniach. W Puszczy Knyszyńskiej największe przekształcenia rozpoczęły się w 1914 r. Okupacyjne wojska niemieckie prowadziły wyrąb lasów na niespotykaną dotychczas skalę. W puszczańskich miejscowościach zbudowano wiele tartaków, poprowadzono sieć kolejek leśnych przeznaczonych do wywozu drewna. Również po II wojnie światowej prowadzono intensywną eksploatację drewna. Powierzchnię zrębów zupełnych zalesiano monokulturami sosnowymi- bez względu na rodzaj siedliska. Na szczęście w Puszczy Knyszyńskiej pozostało wiele fragmentów lasu mało przekształconych przez człowieka, co czyni ją bardzo cenną pod względem przyrodniczym.

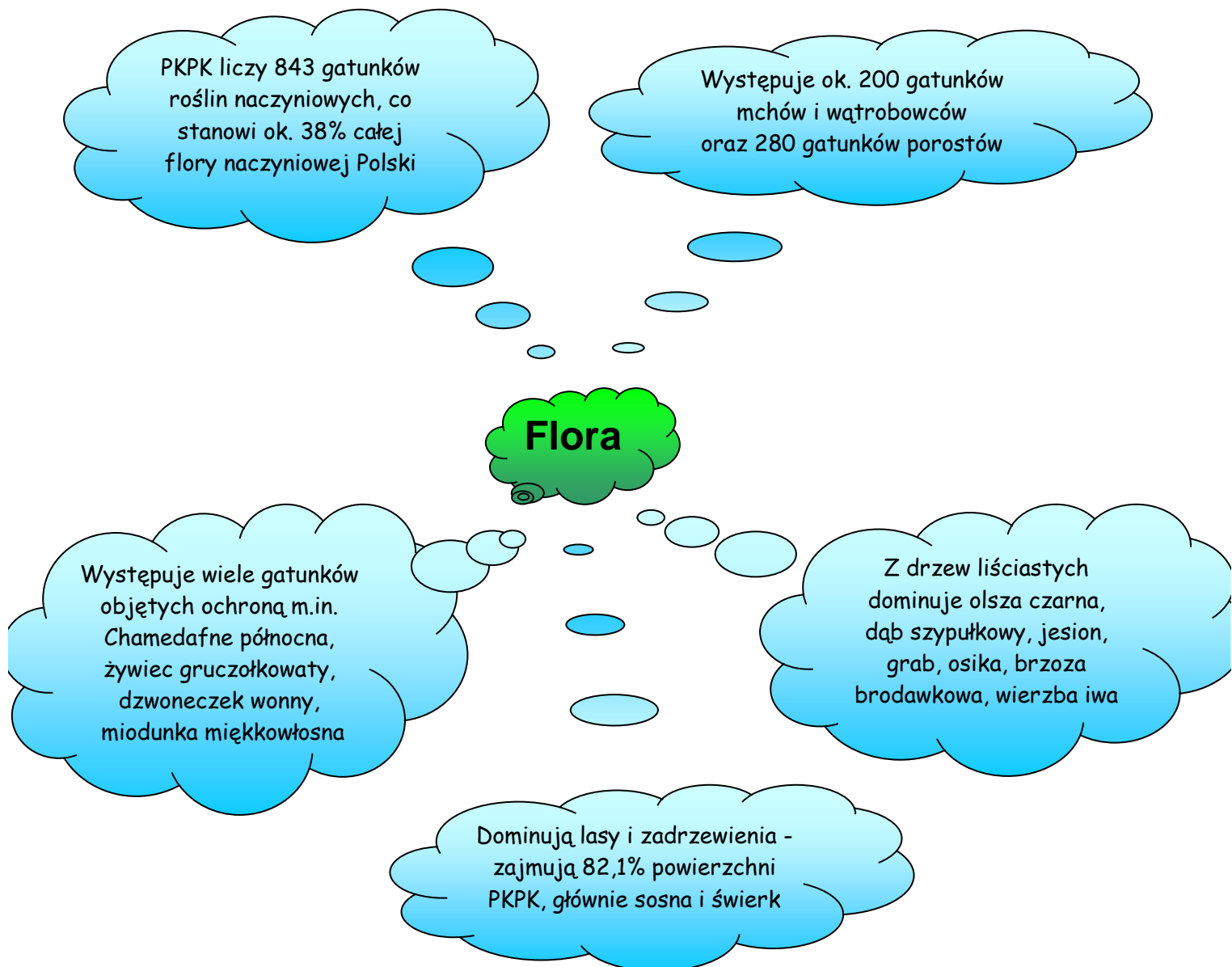
PARK KRAJOBRAZOWY PUSZCZY KNYSZYŃSKIEJ

Utworzony w maju 1988r. park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej (PKPK) otrzymał imię prof. Witolda Sławińskiego, profesora Akademii Medycznej w Białymstoku, biologa i krajoznawcy. Park obejmuje obszar lasów i dolin rzecznych o powierzchni 74.447 ha. Wokół parku utworzono strefę ochronną, tzw. „otulinę”, o powierzchni 52.255 ha. W ten sposób park wraz z otuliną objął niemal całą Puszcze Knyszyńską. Do dziś jest największym parkiem krajobrazowym w Polsce-wraz z otuliną liczy ponad 126 tys. ha. Jest to park

typowo leśny. Lasy i zadrzewienia zajmują 82,1% jego powierzchni. Celem parku jest ochrona i zachowanie zasobów przyrodniczych, walorów kulturowych i historycznych Puszczy Knyszyńskiej, a także stworzenie warunków do prowadzenia działalności naukowej i dydaktycznej oraz rozwijanie turystyki kwalifikacyjnej i wypoczynku.

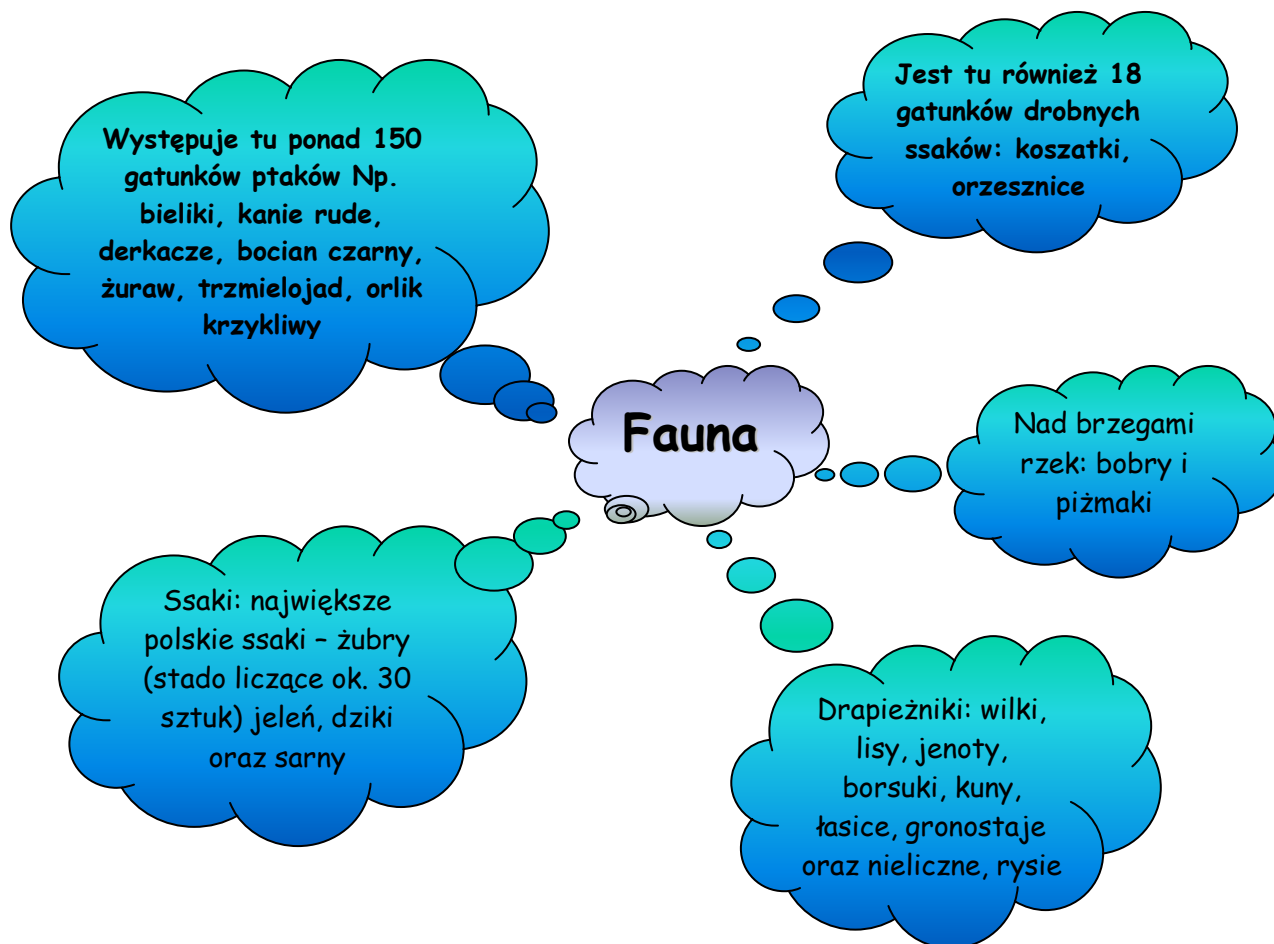
Rzeźba powierzchni Puszczy Knyszyńskiej ukształtowała się podczas zlodowacenia środkowopolskiego. Najwyższe wzniesienie - Góra św. Jana - przekracza 200 m n.p.m., najniżej położone miejsca są w dolinie Supraśl na poziomie 120 m n.p.m.

2.2 Flora

Rys. 4. Flora Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej
opracowanie własne

2.3 Fauna

Rys.5. Fauna Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej
opracowanie własne

2.4 Wody

Wody powierzchniowe koncentrują się w dorzeczu jednej rzeki - Supraśl wraz z jej głównymi dopływami: Słoją, Sokołą, Płoską i Czarną. Rzeki są zasilane przez liczne źródła. Jest ich na terenie puszczy ponad 430. Wody rzeki Supraśl są II klasy czystości, przeważnie eutroficzne, o bardzo niewielkim zmętnieniu. Występuje tu wiele gatunków ryb między innymi szczupak, pstrąg, jaź, karp.

2.5 Rezerwaty Przyrody

W celu ochrony najcenniejszych fragmentów puszczy utworzono 21 obiektów rezerwatowych objętych ochroną częściową i ścisłą, o ogólnej powierzchni 3956,35 ha. Są to: Jesionowe Góry, Las Cieliczański, Budzisk, Bahno w Borkach, Jałówka, Stare Biele, Międzyrzecze, Krzemianka, Taboły, Góra Pieszczana, Chomontowszczyzna, Kozłowy Ług, Surążkowo, Woronicza, Wielki Las, Krasne, Starodrzew Szyndzielski, Krzemienne Góry, Stara Dębina, Karczmisko i Kulikówka. Największym rezerwatem jest rezerwat Jesionowe Góry - zajmuje 376,55 ha, najmniejszym zaś rezerwat Kulikówka - 10,88 ha. Obszary uznane za rezerwaty przyrody wyłączone są z normalnego zagospodarowania, a nadzór nad nimi sprawuje Wojewódzki Konserwator Przyrody w Białymstoku. Obok rezerwatów funkcjonują liczne pomniki przyrody, są to głównie sędziwe drzewa i głązy narzutów. Ochrona ścisła wyklucza jakąkolwiek formę ingerencji człowieka, natomiast ochrona częściowa dopuszcza możliwość stosowania określonych zabiegów. Rezerwaty przyrody są dostępne dla turystyki w ograniczonym zakresie. Można przebywać jedynie w miejscach wyznaczonych, do których należą drogi publiczne, szlaki turystyczne oraz ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne.